

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 6 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолиддиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Науризбаева Нуржамал Қудайбергенова</i> TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK JARAYONLAR	14-22
<i>Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich</i> DUNGANSHUNOSLIK TADQIQOTLARI TARIXSHUNOSLIGI (1990-2023)	23-34
<i>Бобожонова Феруза Хаятовна</i> СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ДАВРИДА ҚҲЙИ ВА ҲРТА ЗАРАФШОН ВОҲАСИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ	35-40
<i>Halimov Tal'at</i> XX ASRNING 20-30 YILLARIDAGI QULOQLASHTIRISH SIYOSATI VA UNING SALBIY OQIBATLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA)	41-45
<i>Ilhomov Ziyovutdin Adxamovich, Shukurov Rustam Jo'raqulovich</i> ALEKSANDR BEKOVICH-CHERKASSKIY EKSPEDITSIYASINING BA'ZI TAFSILOTLARI: EKSPEDITSIYANING BOSHLANISHI	46-54
<i>Tilavova Shahnoza Salohitdinovna</i> MA'RIFATPARVARLARNING MATONATLI AYOLI XAYRINISO MAJIDXONOVA (1905-1937) HAYOTI VA FAOLIYATIGA CHIZGILAR	55-59
<i>Жайнаров Обиджон Ҳамид ӯғли</i> XX АСР 20-ЙИЛЛАРИДА ҲЗБЕКИСТОНДА АДВОКАТУРА ТИЗИМИДАГИ ҲЗГАРИШЛАР (ФАРФОНА ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА).....	60-64
<i>Toshpo'latov Mamadali Zaynidin o'g'li</i> NUROTA TUMANI YOSHLARINI QO'LLAB-QUVVATLASH YUZASIDAN AMALGA OSHIRILGAN CHORA-TADBIRLARNING TARIXIY TAHLILI (2017-2024)	65-73
<i>Umarov Baxtishod</i> SOMONIYLAR DAVRIDA BUXORODA ILM-FAN RIVOJI (TARIX VA TIBBIYOT MISOLIDA)..	74-79
<i>Йўлдошев Салимжон Валиевич</i> ИНТЕГРАЦИЯЛАШУВ ЖАРАЁНЛАРИ ВА ХАЛҚ ҲЙИНЛАРИ	80-85
<i>Askarov Azimjon Odiljon o'g'li</i> O'RTA OSIYODAGI ANGLIYA-ROSSIYA RAQOBATINING TARIXIY KONTEKSTI VA KATTA O'YIN SIYOSATINING VUJUDGA KELISHI	86-91
<i>Eshchanov Hurmat Matnazarovich</i> O'ZBEKISTON HUDUDI BRONZA DAVRIDA TOPOGRAFIK XUSUSIYATLARNI ETNIK JARAYONLARI KARTOGRAFIYASI.....	92-95
<i>Azamatova Gulmira Bayirbekovna</i> O'ZEKISTONDA AHOLI MIGRATSIYASI VA UNGA TA'SIR ETGAN IJTIMOYIYQTSODIY	

OMILLAR	96-100
<i>Raimov Mamasoat Safar o'g'li</i> ESKI TERMIZ HAQIDA TARIXIY MA'LUMOTLAR	101-105
<i>Usmanov Jahongir Xo'jaqulovich</i> MARKAZIY OSIYO TARIXSHUNOSLIGIDA ILK ILMIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI	106-109
<i>Usmanova Inobat Ibragimovna</i> PROCESSES OF GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE IRON AGE POPULATION OF UZBEKISTAN	110-115
<i>Bekmirzayev Islomjon Ibrohim o'g'li</i> O'RTA G'OVASOY HUDUDI QADIMGI DAVR AHOLI TURAR-JOYLARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR	116-120
<i>Gadoyev Dadaxon Xayrulloevich</i> BUXORDAGI "MASJIDI BALAND" MASJIDI QURILISHI VA TARIXI	121-125
<i>Rajabova Sabohat Bobirovna</i> IQTISODIY HAYOTDA TADBIRKOR AYOLLARNING TUTGAN O'RNI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	126-132
<i>Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> ARXELOGIYADA GEOGRAFIK AXBOROT TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING ASOSIY IMKONIYATLARI XUSUSIDA	133-138
<i>Sharopov Saidusmon Saidaxmadovich</i> XIX ASR OXIRI VA XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGINING JANUBISHARQIY HUDUDI SHAHARLARI, XUSUSAN QARSHI, SHAHRISABZ VA KITOB SHAHARLARINI RUS TARIXCHILARI ASARLARIDA YORITILISHI	139-144
<i>Axmedova Gulchehra O'skinovna</i> SHEROBOD VOHASI NOMODDIY MADANIYATI DURDONALARI	145-149
<i>Abduraximov Husniddin</i> O'ZBEKISTON VA AVSTRIYA RESPUBLIKASI O'RTASIDA INVESTITSIYAVIY, HUQUQIY HAMDA ILM-FAN SOHASIDA HAMKORLIKNING MUSTAHKAMLANISHI	150-158
<i>Turopova Mohidil Turdiyevna</i> O'ZBEKISTON JUNUBIY HUDUDLARI TOPONIMIKASINING TABIAT BILAN BOG'LIQLIGI VA URF-ODATLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	159-163
<i>Annayeva Zarifa Musurmonqulovna</i> EKOLOGIK HOLATNI BARQARORLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	164-168
<i>Ahmadov Xurshid San'atovich</i> "CHIG'ATOY IMLOSI" VA MILLIY ZIYOLILAR	169-175
<i>Axmadova Nafisa Axmad qizi</i> O'ZBEKISTON VA GERMANIYA MADANIY ALOQALARINING RIVOJLANISHI	176-179

<i>Жумаева Шоҳида Чориевна</i> МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ	180-186
<i>Elmuratova Umida Farxadovna</i> TA'LIM IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISHNING GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHGA TA'SIRI	187-191
<i>Nazarov Otabek Muzrobovich</i> XX ASRNING 80-YILLARI QATAG'ONLIK SIYOSATINING SURXONDARYODAGI IJTIMOYIY- IQTISODIY JARAYONLARGA TA'SIRI	192-197
<i>Kupaysinov Ismoyiljon Ahmadjanovich</i> 1950-1990 YILLARDA ANDIJON OBLASTI JAMOAT TRANSPORTI FAOLIYATI VA UNDAGI AYRIM MUAOMMOLARNI MATBUOTDA YORITISHI ("KOMMUNIST" GAZETASI MATERIALLARI MISOLIDA)	198-202
<i>Oripova Laylo Zafarovna</i> O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI FAOLIYATI TARIXIGA NAZAR	203-207
08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI	
<i>Magsud Azad Guliyev</i> OZARBAYJONDA YASHIL ENERGIYAGA O'TISH: SO'ROQ NATIJALARINI TAHLIL QILISH	208-214
<i>Глазова Марина Викторовна</i> ВКЛАД «ЗЕЛЕНОВОГО» УЧЁТА В ФИНАНСОВОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ В УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ КОМПАНИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В УЗБЕКИСТАНЕ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	215-231
<i>Oratov Jaxongir Jurayevich</i> RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA MOLIYAVIY BARQARORLIKNI VAHOLASHDA EKONOMETRIK MODELLAR	232-238
<i>Шадиева Дилдора Хамидовна</i> БАНК СОҲАСИГА РАҚАМЛАШТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ ТАЪСИР	239-243
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> TURISTIK KORXONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI RAQOBATBARDOSHLIGINI VAHOLASH	244-255
<i>Sattarov Umirzoq Normengovich</i> MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TRANSFORMATSIYALASH JARAYONI... ..	256-262
<i>Хамдамов Шавкат Комилович</i> СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА И БОРЬБА С БЕДНОСТЬЮ: СТРАТЕГИИ ФИНАНСИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	263-267
<i>Хайитов Жамшид Холвоевич</i> ИҚТИСОДИЁТДА ОБОДОНЛАШТИРИШ ХИЗМАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ДАВР ТАЛАБИ	268-272
<i>Xurramov Azamat Fayzullayevich</i> BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA UY XO'JALIGI SEKTORINING O'RNI VA AHAMIYATI	273-278

Алимханова Нигора Алимхановна
 ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР АУДИТИДА ТАҲЛИЛИЙ АМАЛЛАРНИ ҚЎЛАШ 279-287

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Жумаев Ойбек Маратович
 О‘ЗБЕКИСТОНДА КАМБАГ‘АЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ ДИНАМИКАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЙOSIY
 ИНАТЛАРИ 288-296

Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна
 ХОЖА АҲРОР ТАЪЛИМОТИДА ИНСОНИЙ ҲАҚИҚАТ МАСАЛАСИ 297-302

Хайридинов Аббосхон Анварович
 ҒАРБ МАДАНИЯТИНИ ОММАЛАШИШИГА ИЧКИ ОМИЛЛАР ТАЪСИРИ 303-311

Мухамеджанова Лалихон
 АХЛОҚНИНГ ЖАМИЯТДАГИ ТРАНСФОРМАЦИОН ВА БАРҚАРОРЛАШТИРУВЧИ
 ФУНКЦИЯЛАРИ 312-317

То‘ева Муҳаййо Шuhrat qizi
 О‘ЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASINING YANGILANISH JARAYONIDA XOTINQIZLAR INNOVATSION
 ТАФАККУРИНИ OSHIRISH VA FAOLLASHUVI BORASIDAGI SIYOSATI:UMUMNAZARIY
 ТАHLILLAR..... 318-322

Ro‘zimurodov Siroj Madatovich
 OILANING IJTIMOIIY-IQTISODIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHDA MA’NAVIY-
 AXLOQIY TARBIYANING TA’SIRI 323-326

Ravshanov Ulug'bek Rahbarovich
 AXBOROT GLOBALLASHUVI SHAROITIDA YOSHLARDA MILLIY O‘ZLIKNI TARBIYALASH
 MASALALARI 327-332

Allayarova Marxabo Mavlanovna
 SHAXS BADIY IJODINI SHAKLLANTIRISHNING ESTETIK MUAMMOLARI VA
 MA’NAVIYAT 333-337

Хашимов Шерахон Жўрахонович
 ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИМИДЖИНИНГ ЮКСАЛИШИДА ТИББИЁТ ТУРИЗМИНИНГ
 ТУТГАН ЎРНИ..... 338-342

Soatov Rasul Muxitdinovich
 BOBORANIM MASHRAV HAYOTI VA IJODIDA TASAVVUFGA DOIR QARASHLAR
 TAHLILI 343-348

Ashurov Navfal Burxonjon o‘g‘li
 MOVAROUNNAHR MIQYOSIDA NASAF SHAHRINING ILMIIY-MADANIY ASOSLARI 349-352

Ўразалиева Гулшада Бекнўлатовна
 ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ - ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СТРАТЕГИЯСИНИНГ УСТУВОР
 ЙЎНАЛИШИ 353-358

Xudaynazarov Samad Xudayberdiyevich, Turgunov Azim Turgunovich
 JAMIYATNING MA’NAVIY - IJTIMOIIY RIVOJLANISHIDA O‘ZBEK XALQI MILLIY
 QADRIYATLARINING O‘RNI 359-364

<i>Suvanov Ilhom Abdixalilovich</i> AXBOROT-MAFKURAVIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASHDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIKNI TA'MINLASHNING AHAMIYATI	365-371
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> SHARQ ALLOMALARI ASARLARIDA OILA VA TARBIYA MASALALARI	372-376
<i>Kayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING JAMIYAT VA IJTIMOYIY TARAQQIYOT TO'G'RISIDAGI QARASHLARI	377-381
<i>G'ulomov Obid G'ayratovich</i> YOSHLAR MA'NAVIY KAMOLOTIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOYIY-MADANIY OMILLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	382-385
<i>Панжиев Сухроб</i> ГЛОБАЛЛАШУВ ВА ҒОЯВИЙ ТАҲДИДЛАР ДАВРИДА ҲАҚИҚАТ ТУШУНЧАСИНИНГ АҲАМИЯТИ	386-391
<i>Matnazarova Muhayyo Axmetjanovna, Azimova Charos Azamatovna</i> "ETNOS", "MILLAT" TUSHUNCHALARINING MAZMUN-MOHİYATI VA ULARNING ILMIY- NAZARIY TAHLILI	392-398
<i>Amanov Alisher Kaxramonovich</i> VAQTNI ILMIY JIHATDAN TAHLIL QILISH HAMDA UNI FALSAFIY VA MADANIY NUQTAI NAZARDAN O'RGANISH	399-404
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Пайзибаева Мадинахон Собиржон қизи</i> БРИТАНИЯ ХАЛҚ ЭРТАКЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА КЕЛЬТ МИФОЛОГИЯСИНИНГ ТАЪСИРИ ВА ЎРНИ	405-409
<i>Tevosyan Gayane Arturovna</i> O'ZBEK VA RUS TILI GRAMMATIKASINING QIYOSIY TIPOLOGIYASI	410-417
<i>Boynazarov Islom Abduxalimovich</i> INGLIZ TILIDAGI FALSAFIY TERMINLARDI SINONIMIYA HODISASI	418-421
<i>Bahriddinova Yulduzxon Bahriddin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI BOTANIK TERMINLARNING NOMINATIV TAHLILI VA BINAR NOMLANISHI	422-426
<i>Javliyev Mansurbek Odil o'g'li</i> KONSEPT TUSHUNCHASINING HOZIRGI ZAMON LINGVISTIKASIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	427-431
<i>Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich</i> PARALLEL KORPUSLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	432-436
<i>Rahimova Shahnoza Palvannozirovna</i> INGLIZ TILIDAGI IBORALARNI O'RGANISHDA TARJIMA MUAMMOLARI	437-442
<i>Muhamadiyev Timur Urazovich</i> INGLIZ TILIDAGI OAVDA OMMAVIYLASHMAGAN IBORALARDAN FOYDALANISH	443-446

<i>Панжиева Насиба Нармахматовна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ	447-451
<i>Умирова Дилфуза Суюновна, Асадов Шухрат</i> ОБРАЗОВАНИЕ ЯВЛЯЕТСЯ НЕОТЪЕМЛЕМОЙ И НЕПРЕРЫВНОЙ ЧАСТЬЮ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ЧЕЛОВЕКА	452-456
<i>Ибрагимова Мохира Муратовна</i> ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПСИХОЛОГИЗМ И ЕГО ФУНКЦИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ВИРДЖИНИИ ВУЛЬФ	457-464
<i>Тойчиева Насибахон Суранбаевна, Ткебучава Ирина Георгиевна, Темирова Шоира Гайбуллаевна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ЛИНГВИСТИКИ	465-477
<i>Nurimova Diyora</i> LIRIK DISKURS VA UNING MOHIYATI	478-482
<i>Axmadjonova Mohinur Iqboljon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA NUTQ AKTLARINING SEMANTIK TUZILISH TAHLILI	483-491
<i>Jumanazarov Shukurali Tashmamatovich</i> KORPUS TUZISH TEXNOLOGIYASI.....	492-495
<i>Samadova Oydin Ilxomjon qizi</i> FRAZEOLOGIK BIRLIK TUSHUNCHASI HAMDA UNING QO'LLANILISHI	496-500
<i>Xatrayeva Rano Rajabovna</i> XX ASR INGLIZ ILMIIY FANTASTIKASINI TARJIMA QILISH XUSUSIYATLARI	501-505
<i>Ermatov Ixtiyor, Mamatqulov Azizbek</i> A.HOJIYEVNING TERMINOLOGIK LUG'ATLARI XUSUSIDA	506-510
<i>Muxtorova Moxlaroyim</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TANBEH BERISHNI BILDIRUVCHI BIRLIKLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	511-517
<i>Abdullayeva Nilufar Ramazonovna, Aliqulova Rohila</i> O'SIMLIK NOMLARI BILAN BOG'LIQ TARBIYAGA OID MAQOL VA MATALLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	518-521
<i>Носирова Мубина Олимовна</i> СПЕЦИФИКА ОТРАЖЕНИЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИХ ПОСЛОВИЦ В СЛОВАРЯХ РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКОВ	522-528
<i>Хасанов Зафар Бахтиyorovich</i> ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA SPORT ATAMALARINI O'RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI	529-534
<i>Рахматов Бекзод Уктам угли</i> СОЦИАЛЬНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПОНЯТИЯ «УЧИТЕЛЬ»	535-539

Yaxyoyev Fayzullo muhammadsoli o'g'li
XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA ALISHER NAVOIY LIRIKASIGA DOIR MATNSHUNOSLIK
BILAN BOG'LIQ TALQINLAR..... 540-546

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
KORPUS TURLARINING LINGVISTIKA SOHASINI TARAQQIY ETTIRISHDAGI
AHAMIYATI 547-551

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович
МАЪНАВИЙ ЗИЁН КОМПЕНСАЦИЯСИ МИҚДОРНИ АНИҚЛАШНИНГ НАЗАРИЙ ВА
АМАЛИЙ MASALALARI 552-559

Fayzullayev Aslbek Ulug'bek o'g'li
MULKNI QASDDAN NOBUD QILISH YOKI UNGA ZARAR YETKAZISH UCHUN JINOIY
JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI 560-564

Элмуродов Ҳусан Элмуродович
МЕҲНАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДА ЎҚУВДАН ҲАМДА БИЛИМ ВА
КЎНИКМАЛАРИ ТЕКШИРУВДАН ЎТМАГАНДА ИШДАН ЧЕТЛАШТИРИШ..... 565-572

Аслонова Лайло Олимовна
ИЛМИЙ ХОДИМЛАР ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИ БЕЛГИЛАШНИНГ АЙРИМ
MASALALARI 573-583

Файзиева Гулрух Мухаммади кизи
НЕКОТОРЫЕ ПОНЯТИЯ В СФЕРЕ ГАРАНТИИ ПРАВО НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ
ЖИЛИЩА 584-588

Ибрагимова Сабина Эркиновна
К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ В СФЕРЕ
ДОСУДЕБНОГО УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН..... 589-593

Tosheva Maftuna Anvar qizi
AXLOQQA QARSHI JINOYATLARNING JINOYAT-HUQUQIY JINATLARI 594-600

Халилов Дониёр Нортажиевич
КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВ И
СВОБОД В СОЦИАЛЬНОМ ГОСУДАРСТВЕ 601-607

Файзуллаева Нигорахон Равшановна
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОГОВОРА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО
КУЛЬТУРНОГО ПРАВА 608-618

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Saydillayeva Mehrinaz Bahodir qizi
OLIIY TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM DASTURLARINI LOYIHALASHTIRISH ASOSIDA PEDAGOGIK
TA'LIM METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI 619-626

Ubaydullaeva Jamila Hurramovna
DARS TURLARI VA DARSNI REJALASHTIRISHGA NISBATAN YONDOSHUVLAR 627-631

<i>Ro'ziyeva Nazira Yodgorovna, Panjjeva O'g'ilshod Baxodir qizi, Jo'raev Baxodir Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARGA TABIATNI ASRASH VA EZOZLASHNI "YASHIL MAKON" MILLIY TEKNOLOGIYA LOYIHASI ASOSIDA AMALIY ANJUMANLAR ORQALI OLIB BORISH	632-640
<i>Юлдошев Рустам Дилшод угли</i> РОЛЬ ПРАГМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКА И КОММУНИКАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ	641-645
<i>Razzakov Baxrom Abdug'afurovich</i> BO'LAJAK MUHANDISLAR UCHUN OG'ZAKI MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH: INGLIZ TILI DARSLARIDA TRANSPORT TERMINOLOGIYASINI O'RGANISHGA MISOLIDA.....	646-650
<i>Salimova Shahlo Sayfulloyevna</i> TA'LIM TIZIMIDA XAVFSIZ MUHITNI YARATISH MUAMMO VA ISTIQBOLLARI	651-656
<i>Kuchkarova Arofathon</i> MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH (GEOGEBRA DASTURI MISOLIDA)	657-661
<i>Radjabova Gulnoza Giyosiddinovna</i> YOZISH BO'YICHA KO'RSATMALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA ZAMONAVIY AMERIKA INGLIZ TILI KORPUSINING (COCA) ROLI	662-669
<i>Sharifov Muxriddin Kamoladdin o'g'li</i> PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARIDA MAXSUS FANLARNI O'QITISH ISTIQBOLLARI	670-675
<i>Saidova Surayyo Yarqulovna</i> NOFILOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARI O'QISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SOHAVIY MATNLAR XUSUSIYATLARI VA MATN TANLASH TAMOYILLARI	676-686
<i>Djalolov Furqat Fattohovich</i> UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA INGLIZ TILI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA SIFATINI YAXSHILASH YO'LLARI	687-691
<i>Niyazova Minara Baxramovna</i> TEKNIKA OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI FRANSUZ TILIGA QIZIQTIRISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	692-697
<i>Amrillayev Husniddin Ashrab o'g'li</i> OLIY TA'LIMDA VIRTUAL LABORATORIYALARDAN O'QUV JARAYONIDA FOYDALANISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI	698-702
<i>Boboyeva Zarifa Jahonqulovna</i> SPORT TAYYORGARLIK JARAYONLARINING ADAPTIV MEXANIZMLARI.....	703-708
<i>O'rozov Shahobiddin Ziyadullayevich</i> AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA DAVLATNI BOSHQARISH TAMOIYILLARI.....	709-713
<i>Muxtshamova Parvina Zahitovna</i> ESL DARSLARIDA HAQIQIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH	714-716

Received: 20 May 2024
Accepted: 30 May 2024
Published: 19 June 2024

Article / Original Paper

“CHIGATAI SPELLING” AND NATIONAL INTELLECTUALS

Ahmadov Khurshid Sanatovich,

Base doctoral student, Bukhara State University

E-mail: Ahmadovxurshid2@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston hududida (Turkiston Avtonom Sovet Respublikasida) XX asrning 20-yillarida amalda bo'lgan alifbo va imlo islohotlariga bag'ishlangan. Bu davrda O'zbekiston hududidagi Turkiston Avtonom Sovet Respublikasi, Buxoro Xalq Sovet Respublikasi va Xorazm Xalq Sovet Respublikasida arab alifbosiga asoslangan eski o'zbek yozuvi muomalada edi. O'zbek milliy ziyolilari tomonidan arab imlosi islohotiga tayyorgarlik ko'rildi, bunga oid katta konferensiya tashkil etildi va arab imlosidan vos kechmagan holda islohotlar o'tkazildi. Maqolada milliy ziyolilarning va o'sha davrda mavjud bo'lgan "Chig'atoy gurungi"ning alaifbo va imloga oid qarashlarini qiyosiy tahlil qilib yoritish maqsad qilindi. Maqola natijalari esa quyidagilarni o'z ichiga oladi: 1921-yilda bo'lib o'tgan til va imlo qurultoyi jarayonlari, qabul qilgan qarorlari va "Chig'atoy imlosi" deb nomlanishi sabablaridan iboratdir.

Kalit so'zlar: "Chig'atoy imlosi", alifbo, islohot, ziyolilar, qurultoy, lotinlashtirish.

“CHIG'ATOY IMLOSI” VA MILLIY ZIYOLILAR

Ahmadov Xurshid San'atovich,

Tayanch doktorant, Buxoro davlat universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada O'zbekiston hududida (Turkiston Avtonom Sovet Respublikasida) XX asrning 20-yillarida amalda bo'lgan alifbo va imlo islohotlariga bag'ishlangan. Bu davrda O'zbekiston hududidagi Turkiston Avtonom Sovet Respublikasi, Buxoro Xalq Sovet Respublikasi va Xorazm Xalq Sovet Respublikasida arab alifbosiga asoslangan eski o'zbek yozuvi muomalada edi. O'zbek milliy ziyolilari tomonidan arab imlosi islohotiga tayyorgarlik ko'rildi, bunga oid katta konferensiya tashkil etildi va arab imlosidan vos kechmagan holda islohotlar o'tkazildi. Maqolada milliy ziyolilarning va o'sha davrda mavjud bo'lgan "Chig'atoy gurungi"ning alaifbo va imloga oid qarashlarini qiyosiy tahlil qilib yoritish maqsad qilindi. Maqola natijalari esa quyidagilarni o'z ichiga oladi: 1921-yilda bo'lib o'tgan til va imlo qurultoyi jarayonlari, qabul qilgan qarorlari va "Chig'atoy imlosi" deb nomlanishi sabablaridan iboratdir.

Kalit so'zlar: "Chig'atoy imlosi", alifbo, islohot, ziyolilar, qurultoy, lotinlashtirish.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I6Y2024N25>

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va metodologiya. XX asrning 20 – yillariga kelib O'zbekiston hududida eski o'zbek yozuvini isloh qilishda barcha sharoitlar yetilib keldi. Bunda ham tashqi ham ichki omillar asosiy vazifani bajardi. Ya'ni, O'rta Osiyoda arab yozuvi islohoti nafaqat O'zbekiston hududida balki, boshqa musulmon davlatlarda ham boshlanib davom etgan. Masalan, bunday o'zgarishlar Ozarbayjonda oldinroq va keng jarayonda davom etdi, Ozarbayjon shoiri, dramaturgi, ozar milliy ziyolilaridan biri Mirzo Fatali Oxundov (1812 – 1878 yy) arab imlosining o'zgarishlariga oid shunday degan edi. "Men 30 yil davomida islom davlatlarida yashab musulmon davlatlarining taraqqiyotga erishish yo'llarini izladim va

shunday qarorga keldim: musulmon xalqlari o'z alifbolarini zamon talablariga va Yevropa texnologiyalariga moslashtirmoqchi bo'lgandagina taraqqiyotga erisha olishiga yangi dalillar to'pladim". [1.B,23]

O'zbekiston hududida arab imlosi islohoti 1917-yildan boshlangan bo'lib, bundan oldin jadidlarning asarlarida arab yozuvini isloh qilish g'oyalari aks etmagan. Aksincha, ularning ijodida milliy tilimizni mustahkamlashga qaratilgan chora – tadbirlar amalga oshirilgan. Masalan Munavvar Qori 1910 – yilda turkistonliklar nomidan Rossiya Davlat Dumasiga xat yozib mahalliy maktablarda ona tilida o'qitishni mustahkamlashni so'ragan. Shu bilan birga Munavvar Qori 1913, 1914 — yillarda Farg'onada bo'lib otgan jadidlarning yig'ilishlarida ishtirok etib o'z maslakdoshlarini ona tilini, milliy yozuvni mustahkamlashga chaqirib qolgan. [2, B. 29]

Eski o'zbek imlosining islohot to'g'risida Elbek (Yunusov Mashriq) Ishtirokiyun gazetasining 1920-yil 18-sentabr 192-sonida quyidagicha munosabat bildirgan: "Imlo masalasi ko'pdan beri tortishilib kelmoqda bo'lsa ham haligacha bir yechim va to'xtamga kelgani yoq. Shuning uchun man shul imlo masalasini yangitdan ochib, Turkistonda bo'lg'on yosh imlochilarning qarshilarig'a o'z fikrimni qo'ymoqchi bo'laman. Ham bu to'g'rida man bilan tortishuvchilar topilg'udek bo'lsa, o'zimning quvonch bilan qarshi olivumnida ularg' bildiraman" – deb aytilgan. Bu bilan Elbek jamiyat oldida turgan imlo masalasini hal etish uchun halol raqobat yo'li albatta bo'lishi kerak ekanligi, tanqidlarga ijobiy yondashilishi lozimligini ta'kidlagan.

XX asrning 20-yillarida imlo masalasida bo'linish holatlari ham kuzatilgan bo'lib, bu borada Elbek yuqoridagi maqolasining davomida quyidagicha yozgan: " Biz boshqa narsalarni boshqa yoqqa qo'yib bilim yog'idan yolg'iz imlo masalasini qo'lg'a olsak; bu narsaningda hali yaxshi yo'lg'a qo'yilg'onlig'I belgili emasdir. Chunki imlo masalasida tortishuvchi o'rtoqlarning ko'plari ham shul yuqorida aytilgan o'z yovliqlarini shul tanqidlarning ichiga keltirib o'tadilarham shul tanqidlari orqasida bir-birlaridan o'ch olmoqqa tirishadilar, natijada ko'zga tutilg'on imlo masalasi yana o'z holicha qoldi. Shu sababli turli kishilar turlicha yoza boshladilar. Qaysi birlari "Chig'atoy gurungi" tomonidan yasalg'on imloni qavul qilib, oning yo'li bilan ketdilar, qaysi birlari ul imloning o'zigada va chiqaruvchilarigada qarshi ketib, o'zlarining ilgarigi tutg'on yo'llarini davom etdilar. Eng oxirida Russiyada bo'lg'on imlo o'zgarishlarini ko'rgach ularning qaysilari sekin-sekin "Chig'atoy imlosi"ning atrofiga yig'ila boshladilar. Ham shul imlodada yozadurg'on bo'ldilar. [2, B. 27]

Hozirgi kunda tarixchilar oldida milliy imlo va alifbo tarixiga oid dolzabr masalalar turgani sir emas. Shundan kelib chiqib mazkur maqola filolog olimlar asarlari, tarixiy – siyosiy asarlar, davriy nashriyotlar, chet el manbalarini qiyosiy tahlillash, tarixiy xolislik orqali bayon etilishi maqsad qilindi.

Tahlil va natijalar. Milliy ziyolilarning va mahalliy rahbarlarning tashabbusi bilan Toshkentda 1921-yil 1-5 yanvar kunlari arab imlosining islohotiga bag'ishlangan qurultoy bo'lib o'tadi.

Konferensiyada Abdurauf Fitrat Abdulla Avloniy va madaniy – maorif jamiyati vakili Solihiy o'rtoqlardan keyin nutq so'zladi. Mazkur nutq quyidagicha bayon etilgan edi: "Maktab masalasining eng muhim rukni imlo masalasidir. Maktab masalasi qancha kengaysa, qancha yurusa imlo masalasi ham shunga qarab kengayar, yurushar.

Nikolay zamonida bizda maktab masalasi kichik edi, ahamiyatsiz edi. Toshkent, Samarqand kabi katta shaharlarimizda ikki-uch “usul jadid” maktablarimiz ochilg‘on bo‘lsa ham belgili bir asosi bo‘lmagan. “Tajvid” maktablarida imlodan gapirmak uchun yetarlik kuch yo‘q edi, Rasiyada kengashlar hukumati qurilgandan so‘ng maktab masalasi asosiy o‘ringa chiqib oldi. Rasiyada yashaydigan insonlar bolalarini jaholat va bilimsizlikdan qutqarish uchun tezlik bilan harakatni boshlashdi.” [2, B. 79]

SSSRda imloviy islohotlar tarixi 988-yilga borib taqaladi. Ya’ni, Vladimir I Svyatoslavich xristisn dinini davlat dini deb qabul qilish bilan bir paytda Sankt-Kiril alifbosini ham qabul qiladi. Rus tarixida alifbodagi navbatdagi o‘zgarish 1672-yilda hokimiyatga kelgan Pyotr I davrida bo‘ldi, u ba’zi yunoncha harflarni olib tashladi va uning o‘rnini lotincha visual ekvivalentlari bilan almashtirdi. Keyingi imloga oid katta islohot 1918-yilda yuz berdi, ya’ni fikr yuritayotgan davrimizda. Savodxonlikni kengaytirish va tilni soddalashtirish maqsadida islohotchilar alifbodan bir nechta harflarni olib tashladilar va bugungi kunda Rossiyada qo‘llanilayotgan alifboni mustahkamladilar. [3, B. 2]

Xuddi mana shu islohotlar O‘zbekiston hududidagi milliy ziyolilarni jonlantirishga turtki bo‘ldi va ular ham o‘z xalqlari til va imlolari haqida qayg‘ura boshladilar. Abdurauf Fitrat bejizga yuqoridagi fikrlarida 1918-yilgi Rossiyadagi islohotlarni keltirib o‘tilmagan.

Fitrat 1921-yildagi konferensiyada nutqini davom ettirar ekan quyidagilarni bayon etdi: “Turkiston kengashlar jumhuriyati ham markazga ergashdi. Bor kuchi bilan o‘qish, o‘qitishga berildi. Hukumatning maktab ishlarini o‘z bo‘yinlariga olg‘on Turkiston muallimlari Turkiston bolalariga ilm o‘rgatmak ishiga chindan kirishdilar. Demak maktab masalasi bizda ham keraklik kuch, keraklik ahamiyatni olgan bo‘ldi. Maktab masalasi kuch olgach imlo masalasiningda kuch olishi tabiiy edi-chunki yuqorida aytganim kabi maktabning eng muhim rukni imlodir. Shunday bo‘lib, bizda maktab masalasi bilan imlo masalasi ham kuchaydi, ahamiyat oldi. Maktab degan kishi “imlo” ham dedi. Maktabni o‘ylagan kishi “imlo”ni ham o‘yladi.

Bilasizkim: inson bir narsani tushunar ekan uning fikri o‘ylan turg‘on narsaning o‘zidagina qadalib, mixlanib, tiqilib qolmas, insonning fikri tushuna boshlag‘on nuqtadan munosabatlar izlab, yo‘llar topsa, boshqa nuqtaga to‘g‘ri yurar. Toshkent muallimlarining bu to‘dalari ham shunday bo‘ldilar. Ularning fikrlari eski imloning o‘zidagina qadalib qolmadi. Eski imloni tushunar ekan, yangi imlog‘a to‘g‘ri urindi, harakat qildi: shunga yangi imlog‘a erishibda qoldi. Endi bir so‘roq keladir: shul yosh fikrlar eski imlodan yangi imlog‘a to‘g‘ri burar ekan, ninday harakatlar qildi. Ya’ni imlochilarimizdan bir bo‘lagi eski imloni tashlab, yangi imloni nechun qobul etdi, bunga dalillari, mantiqlari nimadir?

Majlis misolida aytarsa men hozir shunlarni, ya’ni yangi imlochilarning mantiqlarini arz qilib o‘taman.

- Rusiya kengashlar hukumatining maorif to‘g‘risidagin kengash programmasidan boshqa millatlar darajasida foydalanmoq bizga ham lozim.
- Elimizdagi bilimsizlik bilan savodsizlikni shul programmadan foydalang‘onlar qatorida tezlik bilan bitirmak va uni boshqalar kabi tezlik bilan yasamoq, sinfga, ish maydoniga yetishtirmoq bizga ham vojib. .” [4, B. 81]

Lekin shu masala bo‘yicha Fitrat bizdagi alifbo yuqoridagi islohotlarga katta xalaxit berishini, avval alifbo islohotini o‘tkazish kerakligini aytib o‘tgan.

1921-yilgi Til va imlo qurultoyida ishtirok etganlar jadvalini quyida keltirib o‘tamiz:

T/r	Ism familiyalari	Qaysi shahardan	Qaysi tashkilotdan
1.	A'loxoja Mansurxo'jayev	Samarqand	Maorif sho'basi
2.	Qoriahror G'oyibnazar	Samarqand	Maorif sho'basi
3.	Ma`ruf Mahmudiy	Samarqand	Maorif sho'basi
4.	Ashurali Zohiriy	Qo'qon	Maorif sho'basi
5.	Salohiddin Majidiy	Qo'qon	Maorif sho'basi
6.	Nurullo Murodiy	Kattaqo'rg'on	Maorif sho'basi
7.	Nurulla Sayfulla	Kattaqo'rg'on	Maorif sho'basi
8.	Shukrulla Xolmuhammad	Mirzacho'l	Maorif sho'basi
9.	Bahriddin Aziziy	O'ratepa	Maorif sho'basi
10.	Xayrulla Aliboy	Xo'jand	Maorif sho'basi
11.	Mamad Amin Avaz	Xo'jand	Maorif sho'basi
12.	Vadud Maxmud	Jizzax	Maorif sho'basi
13.	Nizomiddin Axmad	Chorjo'y	Maorif sho'basi
14.	Shamsiddin Naimiy	Andijon	Maorif sho'basi
15.	To'raxon Raxmonberdi	Avliyoota	Maorif sho'basi
16.	Vahob Murod	Avliyoota	Maorif sho'basi
17.	Abdusami Qori Zayabov	Toshkent(Eski shahar)	Maorif sho'basi
18.	Akbarxo'ja Qosimxo'ja	Toshkent(Eski shahar)	Maorif sho'basi
19.	Saidullaqori Shomuhammad	Toshkent(Eski shahar o'qituvchilar uyushmasi)	Maorif sho'basi
20.	Nasrullaqori Qodiriy	Toshkent(Eski shahar o'qituvchilar uyushmasi)	Toshkent(Eski shahar o'qituvchilar uyushmasi)
21.	Miyon qozi Raxmon Boqiyev	Yangi shahar maorif sho'basi	Maorif sho'basi
22.	Nuriddin Karimiy	Toshkent	Imlo konferensiyasi vakili
23.	Abdulla Avloniy	Toshkent	Imlo konferensiyasi vakili
24.	Abdulla Ahmadiy	Toshkent	Eski shahar rastasidan
25.	Hamid Sulaymon	Toshkent	Chig`atoy gurungi
26.	Abdulg`ani Yoqub	Toshkent	Chig`atoy gurungi
27.	Sanjar Siddiq	Toshkent	Chig`atoy gurungi
28.	Shahid Axmad	Toshkent	Chig`atoy gurungi
29.	Tohir Fatxulla	Toshkent	Maorif komissarligi
30.	Shokirjon Rahimiy	Toshkent	Shahar maorif sho'basi
31.	Mannon Ramziy	Toshkent	Shahar maorif sho'basi

Qurultoyga maxsus chaqirilganlar quyidagilar bo'lishdi

T/r	Ism familiyalari	Qaysi shahardan	Qaysi tashkilotdan
1.	Murodxo'ja Solihiy	Toshkent	

2.	Fitrat	Toshkent	Dokladchi
3.	Elbek	Toshkent	
4.	Saidali Usmon	Toshkent	Dokladchi
5.	Abduqayum Ramazon	Toshkent	
6.	Mahmud Maqsud	Toshkent	
7.	Shorasul Zinnun	Toshkent	
8.	Majid Qodiriy	Toshkent	
9.	Sadriddin Ayniy	Samarqand	Kelmadi
10.	Hoji Muin Shukrulla	Samarqand	Kelmadi
11.	Ashurali Zohiriy	Qo'qon	Dokladchi
12.	Husanxon Mahzum	Andijon	Kelmadi

1921-yilda bo'lib o'tgan til va imlo qurultoyi sho'balariga oid masalalar 1921-yil 5-yanvarda matbuotda e'lon qilinib borildi. Bunda quyidagilar aytildi:

Birinchi yanvarda eski Toshkentda Turkiston jumhuriyatida bo'lg'an til va imlochilarning o'lka qurultoyi ochildi.

Qurultoyning programmasi quyidagilardir:

1. Mahallalardan dokladlar.
2. Harf va imlo masalasi.
3. Sarf va nahv masalasi
4. Sanoe` nafisa va adabiyot
5. Maorif komissarligi yonida ilmiy markaz.
6. Galdan tashqaridagi ishlar. [5, B. 112]

Toshkentdagi yuqorida aytilgan qurultoy 1-2 yanvar kunlari bo'lib o'tdi va yuqoridagi sho'balarda masalalar olib borildi, doklatchilar tinglandi. Qurultoyda qatnashgan barcha doklatdilar o'zlarining fikrlarini bildirdilar.

Qurultoyda asosan "Chig'atoy gurungi" taklif etgan masala ko'proq o'rin egalladi. Chunonchi, Fitrat tomonidan quyidagilar aytildi:

1. Imlomiz islohotida harp ila chozg'i ayro-ayro tursin (imlo qurultoyida undosh va unlilar alohida alohida bo'lsin).
2. Harplarimiz soni 23, cho'zg'ilarimiz soni oltita bo'lsin.(undoshlar 23 ta unlilar 6 ta bo'lsin).
3. Yozuvlarimizning barchasi bir xil bosh harfda yozilsin.
4. Tilimiz orasiga kirib qolgan yot so'zlar o'zimizning yozuvimiz bilan yozilsin. [6, B. 17]

Yuqoridagi taklifning ikkinchi bandiga Ashurali Zohiriy qarshilik bildirib, undoshlar va 24 ta va unlilar 5 ta bo'lsin deb aytgan. Bu masala ovozga qo'yish bilan hal qilindi.

23 ta undosh uchun 23 ta ovoz, 6 ta unli uchun 16 kishi qo'l ko'tardi va 7 kishi qarshi bo'ldi va Fitrat takliflari qabul qilindi.

Muhokama. Qurultoy davomida dokladchilarning biri eski o'zbek imlosini to'liq isloh qilish kerak desa, yana biri qisman isloh qilish haqida gapiradi va o'z fikrlarini bildiradi, yana bir dokladchi iloji bo'lsa bira to'la arab alifbosidan vos kechib lotin imlosiga o'tishni ma'qullaydi. Masalan, Abdurauf Fitrat yuqorida keltirib o'tganimizdek anchadan buyon imloga hechkim etibor qilmagani, tubdan isloh qilish kerakligini aytadi, Ashurali Zohiriy esa biz hozir eski o'zbek yozuvini tubdan isloh qilsan qo'shnilarimizda va musulmon olamidanda ajralib

qolamiz degan fikrni aytgan, Botu esa arab imlosini tark etib lotin alifbosiga ko'chishni aytgan, Botuning istaklari ro'yobga chiqishi uchun ko'p vaqt kerak bo'lmadi. 1924-yildan boshlab SSSRning barcha mustamlaka hududlarida lotin alifbosini joriy etish masalasi boshlandi. Afsuski, lotinlashtirish siyosati ustida ittifoq markazining o'zi turar edi, Leninning asosiy maqsadlaridan biri, lotinlashtirish yo'li orqali mustamlakalarda "panturkizm" va "panislomizm" g'oyalari qarshi kurashish edi. [7, B. 24] O'zbek milliy ziyolilari esa bunga o'zgacha umid bog'lagan edilar. Milliy ziyolilar siyosiy sohadan uzoq turgan holda o'zbek milliy tili va imlosi to'g'risida harakat etar edilar. Masalan Abdurauf Fitrat o'zining "Tilimiz" nomli maqolasida turkiy tilning boyligi, lekin ayni damda arab va forsiycha bilan uyg'unlashib ketmoqdaligi, buning oldini olish va qadimdan boy bo'lgan turkiy tilni yaratmoq kerakligini aytib o'tgan. Ushbu maqolada Fitrat fors tilini ham misol keltirib, arab tiliga qo'shib ketayotgani, lekin Firdavsiydek mashhur olim chiqib fors tilini naqadar boy ekanligini isbotlab, o'zining "Shohnoma" asarini yozdi. Fors tilini arab tilidan qutqardi, lekin turkiy olamda naqadar buyuk zotlar o'tgan bo'lsa ham turkcha baxtsizdir, deb ta'kidlagan. Shu bilan birga Abu Ali Ibn Sino, Farobiy, Jaloliddin Rumiy, Javhariy, Nizomiy Ganjaviy o'zlari turk bo'lganliklariga qaramay arab va forsiyda ijod etganligini ham aytib o'tgan.[8. B, 124]

Lekin Fitrat ushbu maqolasida Alisher Navoiyning ijodini va Uning turkiy tilga qo'shgan beqiyos hissasi haqida to'xtalib o'tmagan. Vaholanki, Alisher Navoiy o'zini ijodini to'liq turkiy adabiyotiga bag'ishlagan, turkiy tiliga beqiyos hissa qo'shgan. XIX – XX asrlarga kelib O'rta Osiyo amirligi va xonliklari davrida arab yozuviga asoslangan va ko'proq fors tili bilan uyg'unlashgan turkiy yozuvi va tili Abdurauf Fitratni va boshqa ziyolilarni eski o'zbek yozuvini isloh qilish uchun harakat qilishga undagan bo'lsa ajab emas. Bunga XX asrning 20 – yillaridagi siyosiy voqealar tarixiy sharoit yaratib berdi.

Xulosa. Xulosa qilib shuni ayta olamizki, 1920-yilda Turkiston Avtonom Sovet Respublikasida boshlangan imlo islohotiga "Chig'atoy gurungi" faol qatnashdi va 1921-1929-yillarda amalda bo'lgan yangi isloh qilingan imloga "Chig'atoy imlosi" deb nom berilishi ham bejizga emas edi. XX asrning 20-yillarida O'zbekiston hududida amaldagi arab alifbosidagi eski o'zbek yozuvi isloh qilinishiga mahalliy ziyolilar faol qatnashdilar. Qurultoyda barcha qatnashgan ziyolilar o'z fikrlarini bildirib o'tdilar. Yuqoridagi jadvalga ko'rsatilganidek, qurultoyga taklif etilganlar orasida qatnashmaganlar ham bo'lgan. Qurultoy natijasida arab imlosiga asoslangan eski o'zbek yozuvi bir qadar isloh qilindi. Mazkur kichik tadqiqotdan kelib chiqib XX asr 20- yillarida O'zbekiston hududida imlo masalasi tarixi hali oxirigacha yetkazilib tadqiq qilinmagan. Kelgusida O'zbekistonda bolsheviklar hukmronligi yillarida imlo masalalari tarixi ham tarixchi ham filolog olimlar tomonidan to'liq yechilishi kerak bo'lgan masala hisoblanadi. Shuningdek, 1921 – 1922 – yillarda eski o'zbek imlosi islohoti yuzasidan qadimchilar va hur fikrli ziyolilar o'rtasida raqobatlar kuzatilgan. Bunday raqobatlar tarixiylik va xolislik asosida tadqiq etish, taraflarning aniq maqsadlarini ko'rsatib o'tish dolzarb masala hisoblanadi. Chunki, qadimchilar ham milliy qadriyatlarini inobatga olgan bo'lishi ajab emas.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Ф. Агазаде, К. Каракешлы. Очерк по истории развития движения нового алфавита и его достижения. – Казан, 1928 г, 134 с.
2. J. D Eltazarov O'zbekistonda 20-asrda amalga oshirilgan yozuv va imlo islohotlari tarixidan (sotsiologik tahlil). – Samarqand: SamDU nashri, 2017 . -120 bet.
3. Ҳ. Жамолхонов. А. Умаров. Ўзбек ёзувининг XX аср тарихи. - Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2017 - 460 б.
4. Imlo haqida birinchi kengash o'ltirishi."Qizil bayroq" gazetasi, - 1921.1-yanvar. №10.
5. https://www.familysearch.org/en/wiki/img_auth.php/2/2b/Reading_Russian_Documents_The_Alphabet_-_Instruction_E_Vance_Oct_2019_JMR.pdf
6. Imlo haqida birinchi kengash o'ltirishi."Qizil bayroq" gazetasi, 1921-yil 1-yanvar.10-son.Muallif H.J, A.U.
7. Toshkent xabarlari. "Qizil bayroq" gazetasi, - 1921. 5 - yanvar,№11.
8. Ж. Хасанбоев К. Сапаев. Имло муаммолари.- Тошкент: 2007.- 194 б.
9. Boehmer Mary Catherine, "Soviet Language Policy in Uzbekistan: How the Role of Russian has Changed through Soviet Times and Independence" (2007). Honors Theses. 1953
10. Абдурауф Фитрат. Танланган асарлар: Ж.ИВ. Дарслик ва ўқув қўлланмалари, илмий мақола ва тадқиқотлар/ Абдурауф Фитрат; [таҳрир ҳайъати: Т. Мирзаев, Н. Каримов, Д. Алимова ва бош.]; Масъул муҳаррир Б. Қосимов; Нашрга тайёрловчи ва изоҳдор муаллифи Ҳ. Болтабоев.] – Т.: "Маънавият", 2006. – 336 б. – (Истиқлол қаҳрамонлари.)

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).